

Minna Lammi

”TOTISESTI, SE ON PIRISTÄVÄÄ”

Viihteen keinot valistuksen apuna suomalaisissa lyhytelokuvissa

Suomalaisen kuluttajan syntyyn liittyi massakulutusmarkkinoiden syntyminen sotavuosien jälkeen, maaltamuutto ja elinkeinorakenteen murros.¹ Suomalaista kuluttajaa luotiin kuitenkin osaltaan median kautta jo vuosikymmeniä ennen varsinaisen kuluttajan syntyä. Yksi keskeinen media tässä oli lyhytelokuva.

Seuraavassa luon katsauksen siihen, miten kuluttajakasvatukseen keskittyvissä lyhytelokuvissa käytettiin viihteen keinoja valistuksen apuna.² Käsittelen säästämiseen kannustavaa elokuvaa *Oma koti kullankallis*, terveys- ja kulutusvalistukseen keskittynyttä elokuvaa *Maito – terveyden lähde* sekä julkisuuden henkilöiden käyttöä muun muassa *Kotitalousfilmeissä*.

Valtiovalta tuki valistus- ja opetusfilmien tuotantoa veronalennuskäytännön kautta. Käytäntö antoi elokuvateattereille viiden prosenttiyksikön alennuksen pääsylipputulosten leimaverosta, jos ennen illan pääelokuvaa esitettiin veronalennuselokuvaksi luokiteltu lyhytelokuva. Veronalennuksen piiriin kuuluivat vähintään 200 metrin eli noin kymmenen minuutin pituiset tiede-, opetus- ja taidefilmit sekä maan elinkeinoelämää kuvaavat filmit. Koska veronalennuselokuviksi hyväksyttiin myös elinkeinoelämää kuvaavat filmit, yksityiset yritykset teettivät kernaasti elokuvavalmistamoilla yritystä ja niiden tuotantoa kuvaavia filmejä. Elokuvien verotuskohtelusta päätti aluksi valtion filmilautakunta ja vuodesta 1946 Valtion elokuvatarkastamo.³

Lainsäädäntöä tarkennettiin useita kertoja, jolloin puututtiin muun muassa mainontaan. Myös elokuvatarkastamo ryhtyi 1946 tiukentamaan linjaansa veronalennuselokuvien sisältöön puuttuen ennen muuta mainonnallisiin kohtiin.⁴ Vuosikymmenten kuluessa myös elokuvatarkastuksen kriteerit mainonnan suhteen kiristyivät lainsäädännön tiukentumisen myötä. Tiukentumiseen vaikutti mainonnan yhä selkeämpi eriytyminen omaksi alueekseen. Mainonta ja valistus

¹ Lammi, Pantzar 2002. Heinonen 2000.

² Katsaus pohjaa väitöskirjaani ”Ett’ varttuuisi Suomenmaa. Suomalaisten kasvattamisen kulutusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuvissa 1920–1969”, ilmestyy 2006. Väitöskirjatutkimukseni aineisto koostuu noin 350 kotimaisesta lyhytelokuvasta vuosilta 1920–1969.

³ Laki leimaverolaista, Uusitalo 1965, 73; Uusitalo 1975, 138–139.

⁴ Uusitalo 1965, 73–77; Uusitalo 1977, 171–179.

⁵ Mainoksista katso esim. Heinonen, Konttinen 2001 ja Kortti 2003.

⁶ Anu Koivunen analysoi kiinnostavasti valistuksen ja viihteen suhdetta näissä ns. kuppaleokuvissa teoksessaan *Isänmaan moninaiset äidinkasvat*. Koivunen 1995.

⁷ Koivunen 1995, 124–125.

olivat melkoisen eriytymättömiä vielä 1900-luvun alkuvuosikymmeninä. Monet elokuvat, jotka tämän päivän katsojan silmin näyttävät valistukselta, saattoivat hyvinkin olla aikakautenaan pikemminkin mainoksia. Toisaalta mainonnan ja valistuksen erottamista ja erillään pitämistä ei pidetty samaan tapaan tärkeänä kuin nyky-yhteiskunnassa. Siksi lyhytelokuvat eivät välttämättä eroa kovin voimakkaasti mainoksista.⁵

Veronalennuskäytännöllä valtio loi markkinat valistuselokuville, jotka puolestaan saivat varsin runsaan yleisön, kun niitä näytettiin elokuvateattereissa ennen illan pääelokuva. Suomessa tehtiin valistusfilmejä sadoittain ja miljoonat suomalaiset oppivat niistä kulutusyhteiskunnan alkeita.

Tarinat opettavat

Kotimaisissa lyhytelokuvissa tarinan käyttö oli tavallinen tehokeino. Tarinalla tarkoitin yksilöön tai perheeseen liittyvää kertomusta, ”juoni-elokuva”, jossa kertomuksen käytön tavat vaihtelevat viitteenomaisesta tarinasta selkeästi näytelmälliseen elokuvaan.

Lyhytelokuvat tehtiin alun alkaen valistukseksi, ”opetusfilmiksi”. Opetusfilmiä ja juoni-elokuva yhdisteltiin sekä kokoillan näytelmä-elokuvissa että opetukseen suunnitelluissa lyhytelokuvissa. Muun muassa sukupuolivalistukseen tähdänneet pitkät näytelmäelokuvat, esimerkiksi *Synnin jäljet* ja *Nuoruus sumussa*, edustivat tällaista valistuksen ja viihteen yhdistelmää.⁶ Suomessa valtiovallan on nähty rohkaisseen tuotantoyhtiöitä näkemään valistuksen ja viihteen saman asian eri puolina.⁷

1900-luvun alkuvuosikymmenten lyhytelokuvista viitteenomaisen tarinan ja valistuksen liitosta esimerkiksi sopii maitoa ja sen käyttöä esittelevä Suomi-Filmin valmistama äänielokuva *Maito – terveyden lähde* vuodelta 1938. Maito on kiinnostava lähtökohta kuluttajavalistukselle, olihan se tuttu maatalojen tuote, jota kuluttajiksi opetteleva kansa ryhtyi myös ostamaan kaupasta. Maidosta tuli myös teollinen tuote, kun sitä ei enää haettukaan omasta navetasta vaan meijeristä ja kaupasta.

Elokuvassa heiveröinen Ilkka-poika ei pärjää kavereilleen juoksukilpailuissa ja masentuu tästä. Perheen tuttava, lastenlääkäri, piipahtaa käymään ja alkaa selittää Ilkan vanhemmille ruokatottumuksista. Lääkäri varoittaa antamasta lapsille kahvia. Kahvin käyttö maidon korvikkeena oli tavallista erityisesti heikommin toimeen tulevissa perheissä maailmansotien välisenä aikana. ”Antakaa te kahvin asemesta lapsillenne riittävästi maitoa, se on ihanteellisin ruoka-aine, se sisältää kaikkia niitä ravintoaineita, joita ihmisruumis jatkuvasti tarvitsee kehittyäkseen, pysyäkseen terveenä ja työkyntoisena ja lisäksi elintoiminnoille välttämättömiä vitamiineja. Nämä aineosat ovat maidossa ihmisen elimistölle erittäin soveliaassa muodossa”, elokuva vakuuttaa.

1920- ja 1930-lukujen elokuvissa tuotanto ja sen esittely ovat usein merkittävässä osassa. Tuotantoa kuvaavissa elokuvissa kuvallinen ja yleensä myös sanallinen pääpaino on tietyn tuotteen valmistuksen

esittämisessä. Erityisesti elintarvikkeiden ja kodin kulutustavaroiden teollista valmistusta kuvattiin innokkaasti. Tuotantoa kuvaavissa elokuvissa esiteltiin teollista tuotantoa valmistusprosessin avulla. Myös elokuvassa *Maito – terveyden lähde* esitetään maidon tuotantoa, kuljetusta ja kauppaa. Tuotannon esittelyssä keskitytään vakuuttamaan katsojat siitä, että maitokarja on tervettä, maitoa käsitellään korkeatasoisesti ja maidon lypsämisessä ja käsittelyssä huolehditaan tarkasti puhtaudesta.

Maidon käsittelyn esittelyssä vedotaan vielä perheenemäntien tietämykseen ja kokemukseen: ”Kuten kaikki perheenemännät kokemuksestakin tietävät, on maidon jäädytys tärkeimpiä tekijöitä maidon hoidossa. Monet kuluttajat, jotka mielihalulla päivittäin nauttivat raikasta ja kunnollista maitoaan, tuskin osaavat aavistaakaan, kuinka paljon ja kuinka monenlaista työtä tämän arkaluontoisen ja terveellisen ruoka-aineen tuottaminen maaseudulla vaatii.” Katsojille esitetään myös, miten jokaisen tilan maito tutkitaan laboratorioissa ja maidontarkastamo valvoo vielä terveydellisiä oloja tiloilla. ”Kaikki kaupunkiin maitoa lähettävät talot ovat pakollisen terveydenhoidollisen tarkastuksen alaisina.” Maidon käsittelyn hygieenisyyttä meijerissä tehostetaan tuotantoa kuvaavien elokuvien tapaan vielä kertomalla, miten maito siirtyy pulloihin ”erikoiskoneissa ihmiskäden koskematta”. Myymälöissä valkoisiin puetut naismyyjät myyvät maitoa. Lukija kehuu myymälöitä ”ehdottoman puhtaiksi”.

Jo vuosisadan alkupuolen lyhytelokuvissa korostetaan usein koulutuksen ja ammattitaidon tärkeyttä. Yhtenä tekijänä tässä on tehokkuuden ihannointi, mutta myös kotona tehdyn ja tehdasvalmisteisen tuotteen vertailu. Aina tätä kotona tehtyä tuotetta ei elokuvassa edes esitetä, vaan vertailu tapahtuu viitteenomaisemmin. Kaukana ei tässäkään elokuvassa olla ajatuksesta, että tehtaassa tehty on parempaa, koska se on tieteellisen tarkasti tehtyä ja hygieenisesti pakattua.

Kun katsoja on saatu vakuutetuksi maidon hygieenisyydestä, ryhdytään suitsuttamaan maidon terveellisyyttä. Lyhytelokuvissa neuvotaan varsin usein valitsemaan kulloinkin terveellisinä ja edullisina pidettyjä ruokia. Suomalaista ravitsemuspolitiikkaa vuosina 1939–1999 tutkinut Auli Suojanen on todennut, että elintarvikkeiden säännöstelyn kaudella 1939–1954 kiinnitettiin huomiota yksipuolisen ruokavalion aiheuttamiin vitamiinien ja kivennäisaineiden puutoksiin. Myöhemmin ravitsemussuositukset ovat koskeneet pääosin ravinnon laatua ja liikasaantia. Sokerin liiallinen kulutus on huolestuttanut asiantuntijoita 1950-luvulta saakka, samoin rasvan osuuden kasvu ruokavalion energiansaannista. Rasvan laatuun alettiin suosituksissa kiinnittää huomiota 1950-luvun lopulla.⁸

Lyhytelokuvien terveellisyysvalistuksen taustalla näkyvät ravitsemusasiantuntijoiden käsitysten lisäksi myös tuottajien intressit.

Maito – terveyden lähde -elokuvassa kerrotaan maidon sisältämistä ravintoaineista. Lopullinen sinetti maidon terveellisyydelle syntyy kaloreista: maidon sisältämiä kaloreita verrataan olueen ja kaljaan. Maito sisältää huomattavasti enemmän kaloreita, mikä 1930-luvulla oli hyvä ominaisuus ruualle. Lopuksi palataan vielä tarinaan ja urheiluteemaan: siniristolippu liehuu urheilustadionilla, kilpailut

ovat alkamassa. Lukija kehuu Suomen kansan ruumiillista kuntoa ja urheilusaavutuksia. Elokuvan mukaan nämä saavutukset ovat osittain kansan terveellisten elintapojen ansiota: “[...] ja terveellinen ravinto, jonka rungon on muodostanut maalaisväestön keskuudessa suhteellisen runsas maidon käyttö muiden oivallisten maataloustuotteiden ohella. Enkä voi nuorisollemme sen parempaa neuvoa antaa, kuin käyttäkää edelleen riittävästi maitoa ravinnoksenne: se on terveytemme todellinen lähde.” Elokuva loppuu alun perheeseen, joka on nyt ryhtynyt lääkärin neuvojen mukaisesti käyttämään maitoa, piimää ja viiliä. Pirteän näköinen Ilkka haaveilee urheiluvoitoista, voittajan sepeleestä ja Suomen edustuspaidasta.

1930-luvun lyhytelokuvissa on myös näytelmälliseen juoneen kie-dottuja tuote-esittelyjä. Tällainen on esimerkiksi Suomi-Filmin 1938 Rettigille valmistama *Rakkautta ja tupakkaa*. Filmissä esitellään tupakan valmistusta Rettigin tehtailla sekä erilaisia tupakkatuotteita. Elokuvan juoni kuljettaa rakkaustarinaa ja tupakanvalmistusta. Elokuvan alussa Helmin isä todistaa, että talonpojan pitäisi tulla tupakan suhteenkin omillaan toimeen. Nuori mies Paavo on toista mieltä, hänen mielestään “tupakanvalmistus on niin monimutkainen juttu, ettei se tahdo kotioloissa onnistua”. Paavo, hänen mielitiettynsä Helmi sekä Helmin isä lähtevät Rettigin tehtaalle tapaamaan Paavon veljeä ja selvittämään tupakanvalmistuksen saloja. Sillä aikaa, kun Paavon veli selostaa kiinnostuneelle Helmin isälle tupakan valmistusta ja näyttää hänelle tehdasta, Paavo ja Helmi katoavat tehtaan varastoon kihlautumaan. Paavolle ja Helmille esitellään samalla mm. tehtaan keittiötä ja ruo-kalaa. Helmin isä puolestaan ihastuu tehtaan valmistamaan Klubi 7 -savukkeeseen, kehuu “totisesti, se on piristävää”.

Rakkautta ja tupakkaa on sävyltään epätavallinen valistava lyhytelo-kuva. Sävy on kepeä, ja vaikka elokuva esitteleekin tarkasti tuotannon eri vaiheet, näytelmällisellä osuudella on vahva rooli. Epätavallista on myös se suoranainen kritiikki, jota Paavo esittää kotikutoista tupak-kaa kohtaan kehuun tehdastupakan ensiluokkaisuutta kotikonsteihin nähden. *Rakkautta ja tupakkaa* elokuva on vahvasti tuotantoon ja sen kuvaukseen nojaava elokuva. Kotimaisessa lyhytelokuva-aineistossa erityisesti 1920- ja 1930-luvuilla esitetään runsaasti tehtaita ja niiden tuotantoprosesseja. Tehtaiden koneiden tehokkuus ovat usein eloku- van pääosissa, ja koneiden tekemä työ esitetään ihmeellisenä ja häm-mästyttävänä. Tuotanto ja koneiden esittely sekä niiden ihasteleminen on leimaa-antava piirre tämän aikakauden elokuville.

Tavoitteena säästäväisyys

Sotavuosien lyhytelokuvissa korostuu pulasta ja puutteesta selvi-äminen. Niissä keventävinä elementteinä käytetään muun muassa musiikkia ja selostustekstin huumoria. Heti sotavuosien jälkeen ly-hytelokuvissa ryhdytään voimakkaasti kannustamaan säästäväisyy-teen. Rahan säästämiseen kannustavat elokuvat olivat tavallisimmin pankkien tilaamia elokuvia ja niissä suosittiin lähes aina näytelmällistä muotoa. Tavoitesäästäminen oli peräti muodikasta ja säästettyjä rahoja käytettiin esimerkiksi lomamatkaan, asunnon hankintaan ja kodin sisustamiseen⁹.

Postisäästöpankki tilasi Suomi-Filmiltä 1951 pankkisäästämiseen kannustavan elokuvan *Oma koti kullan kallis*. Elokuvesta tehtiin vielä uusi versio 1962. Uudessa versiossa on vanhan elokuvan lisäksi väriallinen alku ja loppu, ja vanhaokuva sijoittuu uuden sisään muisteluksi. Uudessa versiossa pariskunta järjestelee naimisiin menevän tyttären uutta asuntoa. Sulhasen vanhemmat tulevat nuorenparin tulevaan kotiin kyläilemään, ja vanhemmat alkavat muistella, miten heillä itsellään oli alkuun tiukkaa rahasta. Vanha, mustavalkoinen filmi alkaa tästä.

Morsiamen isä, Paavo, on juomassa olutta kapakassa miesseurassa. Kotona hieman nuhjuisen näköinen vaimo, Hanne, puuhaa kahden lapsen kanssa. Hanne ryhtyy miettimään, mitä voisi tehdä, jotta Paavon kapakassa istuminen loppuisi. Hän ryhtyy tutkimaan ostoskuitteja, ja merkkamaan tarpeettomat hankinnat, esimerkiksi leikkeleet ja sardiinit. Molemmat ovat tyyppillisiä säästämiskohteita: ravintolailtaan kuluneet rahat esitetään säästämiselokuviissa yleensä suurina summina ja täysin turhina menoina. Päivittäistavaroiden hankinnoissa, ennen kaikkea ruuassa, nähdään myös hyvä kohde säästämislle.

Elokuva jatkuu yllätyksellä: töistä kotiin tulevaa Paavo odottaa siivottu ja kauniiksi laitettu koti, ja perhekin on pyhäpuvuissa. Paavo on ihmeissään ja kyselee, mitä täällä juhlitaan. Perhe on ostanut Paavolle uuden hienon nojatuolin, johon Paavo asettuu tyytyväisenä lukemaan ja polttelemaan. Hanne sanoo, että tuoli on ostettu talousrahasäästöillä. Paavo ihmettelee tätä, mutta jää tyytyväisenä tuoliinsa, eikä lupaa lähteä puhelimesta kapakkaseuraa kyselevien miesten mukaan. Naapurinrouvakin, tulevan sulhasen äiti, on ihmeissään talon uudesta ilmeestä ja kyselee Hannelta ovatko he saaneet perinnön. Hanne kertoo säästämisestä ja lupaa auttaa naapurinrouvaa tekemään ihmeitä. Hanne kehuu: "No kyllä se ensin tuntui mahdottomalta, kun Paavokin vei rahansa ravintolaan. Mutta minä en antanut periksi, joka ostosta vaan tarkka harkinta ja joka vapaa satanen vain säästöön. Kuule on aivan ihmeellistä miten tämän kirjan (säästökirja) avulla voi järjestää pientä viihtyisyyttä kotiin. [...] Täytyy panna jokin tavoite, ja kun sen on saanut toteutetuksi, jälleen uusi tavoite." Pontevat ja säästäväiset rouvat saavat lopulta kotinsa viihtyisiksi, kapakoissa liehuvat miehensä kotona viihtyviksi perheenisiksi ja innokkaiksi pankkisäästäjiksi.

Lyhytelokuviissa esitellyistä säästökohdeista tavallisimpia olivat ruoka, erityisesti kalliiksi ajatellut asiat kuten leikkeleet, säilykkeet ja leivokset, naisten vaatteet kuten hatut ja turkit, ravintolassa käynti, palveluiden kuten pesulapalveluiden ja parturipalveluiden ostaminen, kampaajalla käynti sekä tupakka ja alkoholi. Jos pohditaan kulutuksen ja säästämisen sukupuolisidonnaisuuksia, voidaan tuhlausten kohteet jakaa sukupuolittain seuraavasti:

NAINEN	MIES
Ruoka	Tupakka
Vaatteet	Alkoholi
Pesula	Ravintola
Kampaamo	Auto
Kosmetiikka	

¹⁰ Kortti 2003, 311–312.

¹¹ Lehtonen & Pantzar 2002, 214.

Asuntoa ei esitetä tuhlauksen kohteena, vaan säästämiseen kannustavana asiana: esimerkkielokuvan lopussa istutaan tyytyväisinä kahvipöydässä ja nuorelleparille on hankittu säästöillä oma koti. Paavo neuvoo nuoria: "Niin se on, että mitä varhemmin kaikkeen varautuu, sitä helpompi on myöskin kaikesta selviytyä. Nämä seinät eivät yksin riitä turvaamaan tulevaisuuttanne, tarvitaan varmempi tuki." Paavo näyttää sulhaselle pankkikirjaa, mutta tämä näyttääkin Paavolle omaansa ja sanoo olleensa pankkisäästäjä jo pitkään. Sulhanen sanoo, että hänellä on ollut säästökirja "possukerholaisesta lähtien ja kun minä sitten rupesin ansaitsemaan, minä otin käyttööni PSP:n palkkatilin. Ja se on vasta mainio tili, vaurastuu väkisininkin."

Ajatus pankkikirjan väistämättömästä vaurastuttavasta vaikutuksesta on pankkisäästämistä käsittelevissä elokuvissa yleinen. Säästöä tapahtuu huomaamatta, kun setelit eivät loju taskussa houkuttelemassa, vaan rahat on käytävä nostamassa pankista. Ihminen on siis heikko, "sortuu" helposti tuhlaamaan, jos ei ajattele rationaalisesti ja suunnittele hankintoja ja rahankäyttöä.

Jukka Kortti (2003) on väitöskirjassaan havainnut 1950- ja 1960-lukujen säästämisideologian kohdistuneen myös suurten ikäluokkien nuorisoon, jolle suunnattiin muun muassa pankkisäästämismainontaa.¹⁰ Säästäen saadaan vaurautta, perheelle arvokkaita tavaroita tai vaikka matkoja, joihin muuten ei olisi varaa. Perusajatus on myös se, että rahaa menee turhuuteen, jolloin säästäminen on vain menojen järkiperaistamista eikä elintason alentamista. Sekä perheen että maan vauraus syntyy säästämällä ja järkiperaistamalla. Perheenemäntiä kannustetaan pitämään tuloista ja menoista tilikirjaa, koska näin voidaan ennalta hallita menoja. Kodin talouden kirjanpito kuuluu olennaisena osana ammattimaisen perheenemännän ihannekuvaan. Juuri kalliiden kestokulutushyödykkeiden hankkiminen oli yksi suuri kannustin säästämiseen. Kestokulutustavaroiden kuten pesukoneiden, jääkaapin, auton ja asunnon hankinta vaati etukäteissääästämistä ja samalla kulutuksen suunnittelua¹¹.

Valistuselokuvissa säästämisen nähdään ennen kaikkea mahdollisuutena hankkia perheelle omistusasunto, mutta aikuisten lisäksi myös lapsia kannustetaan säästäväisyyden tielle. Hyvä esimerkki lapsille suunnatusta säästäväisyyselokuvasta on Viihde-Kuvan valmistama elokuva *Kaikkien aikojen kesä* vuodelta 1960. Elokuvasa sisarukset vuokraavat säästörahoilla tehtaalta saaren ja vanhan lotjan. Luonnollisesti elokuvissa säästettiin myös tavaraa, hyvää ei heitetty pois, vaan hoidettiin ja korjattiin, ja rahanarvoista tavaraa kuten jätepaperia kerättiin. Säästäväinen kansalainen pääsi myös kouluun, sai hyvän ammatin ja menestyi siksi elämässä, kuten elokuvassa *Arki alkaa* -elokuvan sankari Matti Saarinen (Esko Salminen). Ystävänsä esimerkkiä seuraten Matti alkaa säästää voidakseen mennä kouluun ja perustaakseen perheen. Matti säästää huvituksista: "Tämmöstä mulle ei ole koskaan sattunut. Aina on pitänyt ottaa kottia ja aina mä olen ollut auki. Ajatteles nyt, mulla on rahaa jäljellä tilipäivänä, tällaisella tavallisella hanttimiehellä. Kato nyt, viidettä tonnia tilillä pankissa. Ei se Jaska tyhjää puhunu. Lähetääs illalla joraan. Niin mutta se koulu ... jäärääs tänne ja säästetään." Niinpä Matti jää tyttöystävänsä kanssa aurinkoisille kalliioille juoksemaan kilpaa ja haaveilemaan tulevaisuudesta.

Valistuselokuvia tilauksesta

Lyhytelokuvia valmistivat elokuvayritykset useimmiten jonkin kaupallisen yrityksen tai aatteellisen järjestön tilauksesta. Tilaaja esitti luonnollisesti näkemyksiään siitä, mitä elokuvan pitäisi sisältää. Elokuva-alan yrityksillä puolestaan oli yhteydet elokuvia tarkastavaan elokuvatarkastamoon. Tarkastuksen kautta elokuvaan suodattui valtiollinen näkemys siitä, mitä elokuvissa saa tai ei saa olla. Veronalennuslainsäädännön takia tämä näkemys ohjasi vahvasti lyhytelokuvien sisältöä, ja elokuvien tekijät puolestaan pyrkivät tyydyttämään niin tilaajien kuin elokuvatarkastamonkin toiveet.

Esko Töyri muistelee kirjassaan *Me mainiot löträäjät...*, että Aho & Soldan -yhtiössä, kuten muissakin elokuvatuottamoissa valmistettiin "vimmatulla vauhdilla ns. veronalennuselokuvia." "Kysyntä oli tarjontaa suurempi, josta seurasi, että elokuvayleisö alkoi tuntea tarkoin eri tuottajien lyhytelokuvat. Samaa elokuvaa saatettiin esittää teatterissa jopa useita viikkoja."¹²

Suomessa valmistettiin lyhytelokuvia 1920–1969 yli kahdeksan tuhatta kappaletta, joista suuri osa on veronalennuselokuvia. Veronalennuskuvista iso osa on uutiskatsauksia. Kuluttajakysymyksiä käsitteleviä lyhytelokuvia lyhytelokuvista on noin joka kahdeksas elokuva eli noin 1 200 elokuvaa.

Suomi-Filmi oli lyhytelokuvia valmistaneista yhtiöistä selkeästi suurin lähes koko veronalennuselokuvien valmistamiskauden ajan. Aho & Soldan oli 1930-luvulla Suomi-Filmiäkin tuotteliaampi. 1940-luvulla Finlandia-Kuva oli tärkeä tuotantoyhtiö. Filmiseppo, Leo Hildén ja Veikko Laihanen olivat merkittäviä lyhytelokuvien valmistajia 1950- ja 1960-luvuilla. Suomi-Filmi oli kuitenkin määrällisesti reilusti edellä muita: vuosien 1920–1969 aikana Suomi-Filmi valmisti yhteensä yli 17 000 lyhytelokuvaa. Seuraavaksi suurin valmistaja Leo Hildén valmisti hieman alle 5 000 lyhytelokuvaa.¹³

Suomi-Filmi oli lyhytelokuvavalmistamoista myös vanhin: se teki ensimmäiset lyhytelokuvansa 1919, tosin yhtiön nimi oli vielä silloin Suomen Biografi.¹⁴ 1920-luvulla Suomi-Filmillä oli eräänlainen hovi-elokuvaajan asema: se valmisti kaikki ministeriöiden filmit ja filmikopiot.¹⁵ Suomi-Filmi oli monipuolinen yhtiö: se oli Suomen Filmiteollisuuden ohella toinen suurista suomalaisista näytelmäelokuvien tuottajista. Lisäksi Suomi-Filmi ryhtyi jo 1920-luvulla vuokraamaan ja tuomaan maahan elokuvia, ja 1926 hankkiessaan Suomen Biografian osake-enemmistön yhtiölle tuli myös oma teatteriketju.¹⁶ Vuonna 1933 perustettu Suomen Filmiteollisuus (SF) oli ennen kaikkea pitkien näytelmäelokuvien valmistaja. SF teki jonkin verran lyhytelokuvia, mutta niiden tuotanto oli yhtiössä selkeästi sivuosassa eikä siitä koskaan tullut lyhytelokuvapuolen suurta tekijää.¹⁷

1920-luvun lopulla Suomi-Filmin rinnalle tärkeäksi yhtiöksi nousi Heikki Ahon ja Björn Soldanin yhdessä G.W. Roeringin kanssa 1925 perustama yhtiö Aho, Soldan & co. Heikki Aho ja Björn Soldan olivat molemmat kulttuurikotien kasvatteja, ja heillä oli jo lapsuudessa yhteyksiä kulttuurieliittiin. Veljekset hyötyivät kontakteistaan, ja yhtiön ensimmäinen mainoselokuva tehtiinkin Fordille, jossa kolmas veli Antti Aho oli markkinointijohtajana. Veljesten tuttava Eero Järnefelt

¹² Töyri 1978, 78.

¹³ Uusitalo 1972, 1975, 1977, 1978, 1981, 1984.

¹⁴ von Bagh 2002, 9; Uusitalo 1978, 260–261; Uusitalo 1994, 14–19.

¹⁵ Mickwitz, Joachim 1995, 101–102.

¹⁶ von Bagh 1992, 9; Laine, 80–81; Uusitalo 1994, 16–19.

¹⁷ Laine 1995, 81–82.

¹⁸ Mickwitz 1995, 102–104.

¹⁹ Uusitalo 1977, 173; 1981, 290.

²⁰ Ibid, 175–176; 1978, 258–261; 1981, 291.

²¹ Uusitalo 1975, 1977, 1978; 1981; 291.

²² Kortti 2003, 310–314.

puolestaan oli 1930-luvulla ulkoministeriön tiedotusosastolla töissä, ja osasto hoiti talon filmihankinnat.¹⁸

1940-luvun suurin lyhytelokuvavalmistaja oli Finlandia-Kuva. Heti Finlandia-Kuvan kannoilla kakkosena oli Suomi-Filmi ja sota-ajan poikkeusolojen takia puolustusvoimat nousi kolmanneksi suurimmaksi valmistajaksi. Finlandia-Kuva oli aluksi Aseveliliiton omistama, samoin kuin Finlandia-Uutistoimisto. Finlandia-Kuva perustettiin 1943 valmistamaan uutta uutiskatsaussarjaa Finlandia-kuvaa. Tarkoituksena oli kuvata puolustusvoimien uutiskatsauksista poiketen myös kotirintaman tapahtumia valkokankaalla. Finlandia-katsauksia valmistettiin aina kesään 1964 saakka, jolloin veronalennuslaki loppui. Tänä aikana katsauksia syntyi 700. Vuonna 1945 Finlandia-Kuva myytiin Suomi-Filmille, ja yhtiö jatkoi toimintaansa itsenäisenä tytäryhtiönä aina vuoteen 1958 saakka, jolloin sen mainoselokuvatuotanto siirtyi Pekka Kotkavuoren johtamalle Filmitalo Oy:lle.¹⁹

Sotavuosien jälkeinen uutiskatsausten suosio toi filmimarkkinoille 1950-luvulla suuren joukon katsausten valmistajia. 1950-luvun alkupuolen lyhytelokuvatuotannon suurin valmistaja oli kuitenkin edelleen Suomi-Filmi. Toiseksi suurimmaksi valmistajaksi nousi Filmiseppo, ja kolmannen tilan vei Leo Hildén. Filmiseppo oli Veli Tammisen 1945 perustama yhtiö, sodan jalkoihin jääneen Elokuvamainostoimisto Tamkon työn jatkaja. Filmiseppo aloitti omien uutiskatsausten valmistamisen 1948. Leo Hildén alkoi 1951 valmistaa Lii-Filmin kanssa niin ikään uutiskatsauksia. Varsinaisten katsausten lisäksi Lii-Filmi valmisti myös urheilukatsauksia. Yhtiö keskittyi uutiskatsauksiin, jotka olivat Leo Hildénin kuvaamia, kokoamia ja selostamia.²⁰

1950-luvun jälkipuoliskolla ja 1960-luvun alun viimeisinä veronalennusvuosina ehdottomasti suurin lyhytelokuvavalmistaja oli jälleen Suomi-Filmi. Filmiseppo oli edelleen toiseksi suurin ja Lii-Filmi kolmas. Suurimpien lyhytelokuvavalmistamoiden ohella markkinoilla toimi lukuisia keskisuuria yrityksiä, muun muassa Adams-Filmi, Karhu-Filmi ja Jäger-Filmi pääosin 1930- ja 1940-luvuilla, Kalevi Lavola 1950-luvulla ja Veikko Laihanen 1950- ja 1960-luvuilla.²¹

Tähtiä ja valistusta

Julkisuuden henkilöiden käyttö mainonnassa, muun muassa saippuamainoksissa on vanhastaan tuttua niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Muun muassa kotimaisissa säästämismainoksissa esiintyi nuorisotähtiä.²² Kahvimainoksia ryydittivät niin ikään valkokankaan loistavat tähdet Tauno Palo ja Ansa Ikonen.

Lyhytelokuvissakin nähtiin tunnettuja näyttelijöitä. Esimerkiksi inflaatiota käsittelevässä Suomi-Filmin 1951 valmistamassa elokuvassa *Rahan rata* Lasse Pöysti esittää nuorta toimittajaa, joka päättää selvittää, mitä inflaatio oikein on. Jutun tekoa varten toimittaja Pöysti ottaa aluksi puhelun menneisyyteen. Selviää, että ”valtio on aina sodan aikana poikkeustilassa, mikään ei silloin suju normaalisti. Niinpä rahataloudenkin on silloin alistuttava [...]” Pöysti käy myös tapaamassa tulevaa anoppiaan, joka sodan varalle ostaa ja ostaa ja ostaa, varmuuden vuoksi. Pöysti voivottelee hamsterianopin toimia: ”Inflaatioissa on

sinussa varma tuki ja turva. Te ostate ja ostate ja ostate ja tavarat loppuvat ja rahaa tarvitaan enemmän ja enemmän ja palkkoja on taas pakko nostaa.” Seurailtuaan ympäristöään Pöysti tulee seuraavaan johtopäätökseen: ”Siinä se nyt oli, vastaus minun kysymykseeni miksi eivät valtion hinta- ja palkkasulut ja muut toimenpiteet auta. Aina vain minä ja minun etuni keinolla millä hyvänsä.” Tuskastuneena nykytilaan Pöysti soittaa vielä tulevaisuuteen. Tulevaisuus ei saa sanoa, mitä siellä odottaa, mutta kehottaa ottamaan opikseen ja olemaan yksimielisiä. ”Älkää hetkeksikään pysäyttäkö tuotantoa, keksikää keinoja työnne tehostamiseksi, antakaa suotuisan kehityksen pyörien häiriintymättä pyöriä.”

Tieteiselokuvan maailmasta on otettu oppia niin ikään inflaatiota käsittelevässä elokuvassa *Vuonna 2000*, jonka Suomi-Filmi valmisti 1950. Elokuvassa isoisä Urho Somersalmi ja pojanpoika Matti Ranin tapaavat avaruudellisessa ympäristössä. Ranin kulkee helikopterilla ja on pukeutunut avaruuspuvun tyyppiseen haalariin. 1950- ja 1960-luvuilla tulevaisuudenvisioissa esitettiin usein mielikuvituksellisia fyysisen liikkumisen utopioita kuten helikoptereita tai liikkuvia jalakakäytäviä. Tulevaisuuden maailmassa nopeus kehittyi huippuunsa ja muovasi myös ihmistä.²³

Elokuvassa poika tarvitsee apua esitelmäntekoon ja isoisä ja poika katselevat Suomen historian kulkua filminauhalla. Isoisä selittää sotavuosista ja sodan jälkeisestä ajasta: ”Kehitys ei jatkunutkaan samassa tahdissa, syntyi hankauksia. Rasitukset pakottivat tinkimään elintasosta ja hidastivat sen kohottamista, eri puolueet ajoivat omia etujaan, eivät aina katsoneet yhteistä parasta. Hinnat ja palkat kilpailivat keskenään, syntyi lakkoja, markan arvo aleni, eikä siihen tietenkään olisi ollut varaa.” Myöhemmin isoisä seuraa pojanpojan esitelmää televisiosta ja nyökkäilee tyytyväisesti. Pojanpoika puhuu: ”Tästä huomaamme kuinka tärkeitä on ponnistella yhteisvoimin yhteisen asian puolesta ja kuinka tärkeitä on nähdä yhteinen etu ennen omaa etua.”

Kotitalousfilmien paraati

Suomessa valmistettiin ruotsalaisen esikuvan mukaan 1950-luvulla erikoisia perheenemännille suunnattuja *Kotitalousfilmejä*. Kotitalousfilmit olivat pitkän elokuvan pituisia, ja niitä esitettiin iltapäivisin ilmaisnäytäntöinä. Kotitalousfilmit saavuttivat alussa varsin suuren suosion. Pääkaupungissa ne keräsivät yli 100 000 katsojaa.²⁴ Filmit oli suunnattu ennen kaikkea perheenemännille, ja niissä esiteltiin erilaisia uusia tuotteita ja niiden oikeaa käyttöä.

Kotitalousfilmeissä sekoittui mielenkiintoisesti valistus, mainonta ja viihde. Boel Berner on kuvannut ruotsalaisia esikuvia, *Husmors Filmer*, teknologian, tieteen, informaation ja mainonnan yhteisparaateiksi. Ruotsissa noin puoli miljoonaa perheenemäntää osallistui kotitalousfilmejä esitteleviin iltapäivämatineoihin. Kotitalousfilmien perheenemäntä oli moderni kotirouva, joka luotti asiantuntijoiden neuvoihin ja toivotti uuden tekniikan tervetulleeksi koteihin ja koteikiittäisiin.²⁵

²³ Pantzar 2000, 26–30, 174, 191, 204–205.

²⁴ Heinonen & Konttinen 2001, 169; katso myös Hovi-Wasastjerna 1996.

²⁵ Berner 1996, 223–235.

Suomalaisissa Kotitalousfilmeissä oli informaatiopätkien välissä tähtien ryydittämiä kevennyksiä kuten Tapio Rautavaaran sanoittamia ja laulamia lauluja ja Niilo Tarvajärven mainonnallisia kevennyksiä. Felix-Filmin 1955 valmistamassa elokuvassa *Kotitalousfilmi -55* Niilo Tarvajärvi istuu toimistossa työpöytänsä ääressä juomassa kahvia ja syömässä eväsleipiä. Hän katselee arvostelevasti leipien päällyksiä, tarttuu sitten puhelimeen ja soittaa vaimolle. Hän kehuu kahvia ja leipää, mutta moittii leivänpäällyksiä. Puhelimen toisesta päästä kuuluu naisen pulputusta ja Tarvajärvi iskee luurin kiinni. Sitten hän haukkaa voileipää vielä kerran voitotellen, mutta jättää lopulta syömisen kesken. Hän tarttuu uudelleen puhelimeen ja sanoo: "Päivää, Tarvajärvi, kiire, Elektrolux, huomenaamuks."

Suomalaisista kotitalouselokuvista on säilynyt ainoastaan osia. Elokuvan oheismateriaaliksi tehtiin myös valistusvihkosia.²⁶ Esimerkiksi Suomen Trikoon sukkia esittelevässä osiossa neuvotaan, mistä materiaalista valmistetut ja miten paksut sukat sopivat navettaan, mitkä taas vierailulle. "Vierailusukaksikin valitaan talvella kaunis villasukka." Samoin neuvotaan sukkien hoitoa ja pesua.

Tapio Rautavaaran ilmeisesti juuri sukkaosioon sanoitetussa laulussa lauletaan näin: "Tytöt niinkuin perhot oli kesäleningeissä ja kulkivat nailonsäärin. Poissa liiat verhot piti olla heltehiissä, ja niit oli runsainmäärin. Eevankin pää, sen käsittää, semmoinen sukka kuin sää. Syksy tulee vainen sekä kylmä ylimalkaan ja talvessa kohta jo ollaan. Silloin viisas nainen vetää villasukan jalkaan kun mittari laskee nollaan. Eevankin pää, sen käsittää, semmoinen sukka kuin sää."

Felix-Filmi valmisti 1954 *Kotitalousfilmin perheenemännille* sekä edellä mainitun *Kotitalousfilmi -55:n*, *Kotitalousfilmi syysohjelma -55:n*. Seuraavana vuonna yhtiö valmisti yhdessä Finlandiakuvan ja Husmors Filmer Ab:n kanssa *Kotitalousfilmi IV:n*. Tässä filmissä neuvotaan muun muassa aamiaisen oikeaa koostamista, oikeanlaista kahvinkeittoa tapaa sekä esitellään muotia ja huonekaluja. Tämäkään elokuva ei ole säilynyt kokonaisuudessaan. Valistusosuudet on tässä elokuvassa kevennetty ilmeisesti muotinäytöksillä, joissa esitellään muun muassa Stockmannin leninkejä ja jakkupukuja sekä Littoisten verkatehtaan takkeja ja jakkupukuja. Messuelokuville luonteenomaiseen tapaan lukija Carl-Erik Creutz kehuu asuja ja kotimaista teollisuutta: "Näitä viehättäviä asuja katsellessamme voimme todellakin iloita siitä, että kotimainen tekstiiliteollisuus on täysin saavuttanut mannermaisen tason."

Valistusta kansalle

Suomalaisia kotitalouksia valistivat erityisesti kansalaisjärjestöt. Kotitalouksien valistus jäi jo 1920-luvun alussa kansalaisjärjestöjen harteille, kun järjestöjen neuvontajärjestelmä, jota valtio tosin rahoitti, syrjäytti 1917–1923 toimineen Valtion Kotitaloustoimikunnan. Sotien välisenä aikana valistus oli selkeästi järjestöjen harteilla. Talvi- ja jatkosodan vuosina kansanhuoltoministeriö hyödynsi järjestöjen olemassa olevaa neuvontaorganisaatiota kansanhuollon tarpeisiin. Talvi- ja jatkosodan aikainen pula näkyi luonnollisesti kansanvalistuksessa ja kotirintaman arkipäivän selviämisestä tuli yhteisen valistuksen aihe niin valtiolle

kuin kotitalouden neuvontajärjestöillekin. Kotitalousneuvontaa harjoittaneet järjestöt tiivistivät yhteistyötään pystyäkseen tekemään poikkeusoloissa entistä tehokkaammin valistustyötä. Kansanhuoltoministeriö teki sotavuosina valistustyötä järjestämällä muun muassa erilaisia kampanjoita sekä tekemällä yhteistyötä niin järjestöjen kuin esimerkiksi pankkien kanssa. Valtio aktivoitui uudelleen vasta 1960-luvulla kehittämään julkista kuluttajavalistusta ja -politiikkaa. Vuonna 1965 perustettiin Kuluttajaneuvosto julkisen vallan, järjestöjen ja elinkeinoelämän yhteiseksi neuvotteluelimeksi.²⁷

Järjestöt puolestaan jatkoivat sotavuosien jälkeenkin aktiivista kansanvalistustyötä. Niiden kotitalousvalistuksessa näkyi pyrkimys opastaa kotitaloustöiden rationalisoinnissa, rahankäytön suunnittelussa ja uusien kotitalouskoneiden käytössä ja valinnassa. Kotitalouskeskuksen toiminnanjohtaja Onerva Valorinta on todennut kansanvalistuksessa otetun oppia yhdysvaltalaisista suurista kuluttajalehdistä, joissa muun muassa arvosteltiin tuotteita. Suomessa tämänkaltaisen valistus alkoi järjestöjen ja Suomen teollisuuden ja kaupan välisenä yhteistyönä. Osuuskauppaliike jatkoi kansanvalistustyötä jälleenrakennuskaudella edellisten vuosikymmenten tapaan kurseilla, toimikunnissa, juhlissa sekä kirjallisissa julkaisuissa ja elokuvissa. Osuuskauppojen valistus erosi luonteeltaan järjestöjen valistuksesta siinä, että osuuskaupat kertoivat muun muassa mistä tavaraa saa ja minkä hintaista se on. Järjestöt kaihtivat tällaista valistusta, koska sen katsottiin olevan mainontaa.²⁸

Järjestöt samoin kuin yksityiset yrityksetkin havaitsivat jo varhain liikkuvan kuvan sopivan erinomaisesti kuluttajien asenteiden muokkaukseen, mutta myös uusien tietojen ja taitojen levittämiseen. Valistuksella juurrutettiin kansan keskuuteen muun muassa perusarvoja kuten isänmaallisuutta ja uskonnollisuutta.²⁹ Elokuva oli tärkeä valistuksen ja mainonnan kanava aina television tuloon saakka, jolloin televisio melko nopeasti syrjäytti elokuvan.³⁰

Elokuvat ja elokuvissa käynti liittyvät ennen kaikkea vapaa-aikaan. Elokuviin käynnin huippuvuodet ajoittuvat 1940- ja 1950-luvulle. Vilkkaimpana vuonna 1945 suomalaiset kävivät keskimäärin kymmenen kertaa elokuvissa.³¹ Sodanjälkeinen jälleenrakennuskausi oli Suomessa varsinaista elokuvien kulta-aikaa. Kaupunkien ulkopuolellakin nähtiin paljon elokuvia kiertävien teattereiden sekä erilaisten järjestöjen ansiosta. Järjestöt esittivät elokuvia erilaisissa tapahtumissa ympäri Suomea.

Suomalaisissa lyhytelokuvissa kansasta luotiin enemmän tai vähemmän hienovaraisesti ja tietoisesti kuluttajaa, joka osaisi toimia markkinoilla taloudellisesti, harkitsevasti ja viisaasti. Ohjaava vaikutus näkyi myös elokuvien verotuskohtelussa: esimerkiksi pankkien tilaamat lyhytelokuvat, jotka useimmiten kannustivat säästämään, kuuluivat kautta linjan veronalennusoikeuden piiriin. Sen sijaan jotkin kaupan toimintaa tai yksityistä yritystä esittelevät elokuvat eivät tätä kohtelua aina saaneet, vaikka elokuva saattoikin noudattaa hyvin samantyyppistä kerrontamallia kuin muut veronalennuselokuvat.

Yksi valistuksen keino muiden joukossa oli valistuksellisten elokuvien viihteellistäminen: juonellisten tarinoiden kertominen, musiikki ja huumori. Nykykatsojan silmin monet näistä viihteellisiksi tarkoi-

²⁷ Heinonen 1998, 183–195, 292–293.

²⁸ Ibid, 256–257, 290.

²⁹ Mickwitz 1995, 50, 70–71, 102, 119–120.

³⁰ Heinonen 1998, 376.

³¹ Samola 2001, 167–168.

tetuista valistuselokuvista saattavat vaikuttaa hieman lapsellisilta ja kömpelöiltä. Niin sanotut alkukuvat eivät aina jaksaneet kiinnostaa oman aikansa yleisöäkään. Museoviraston ja Suomen elokuva-arkiston 1996 tehdyssä kyselyssä katsojat kommentoivat sota-ajan alkukuvia ”pakkosyötöksi”, ”tylsäksi pakkopullaksi”, ”kaunisteleviksi” ja ”pitkä-veteiseksi”. Monet tulivatkin elokuvaan vasta alkukuvien loputtua³².

Elokuvat:

Arki alkaa

9266/11.12.1959. 108 m, 16 mm, väri, ääni, va. Valmistaja Veikko Laihanen Oy, säästöpankkien tilaus.
- Elokuva esittelee pankkisäästämisen etuja ja kannustaa opiskelemaan. Pääosassa on nuori näyttelijä Esko Salminen.

Kaikkien aikojen kesä

10304/17.10.1960. 130 m, 16 mm, mustavalkoinen, ääni, va. Valmistaja ViihdeKuva, käsikirjoitus Hilja Valtosen aiheen mukaan Mauno M. Merilinna. Kuvaus Kauno Laine, selostus Ilkka Liikanen, äänitys Filmiääni Oy, laboratoriotyöt Aarne Syväpuron filmilaboratorio, tuotanto Heikki Berg.
- Tarina kolmesta lapsesta, jotka vuokraavat säästöillään tehtaalta kesäksi saaren.

Kotitalousfilmi -55

5556/24.3.1955. 1150 m, 35 mm, mustavalkoinen ja väri, ääni, 15 %. Valmistaja Felix-Filmi, ohjelman suunnittelu T.K.Laurila, kotitalousasiantuntija Riitta Huttunen, joissain pätkissä elokuvan suunnittelu ja kotitaloudellinen asiantuntemus Riitta Huttunen-Ritvala. Vain osia säilynyt, asiakokonaisuuksien välissä on ollut Tapio Rautavaaran itse sanoittamia ja laulamia juontolauluja.
- Elokuva neuvoo sukkiä käytössä, esittelee Suomen Triכון trikoovaatteita, Tarvajärvi mainostaa jääkaappia, Tarvajärven kevyitä paloja, Rautavaaran laulupätkiä.

Kotitalousfilmi IV

6282/20.04.1956. 625 m, 35 mm, mustavalkoinen ja väri, ääni, 15 %. Valmistaja Finlandiakuva, selostaja Carl-Erik Creutz, suunnittelu ja kotitalousasiantuntemus Riitta Ritvala, valmistus Finlandia-kuva Oy, Husmors Filmer Ab, Felix-filmi Oy. Oy Kotitalousfilmi. Filmi ei ole säilynyt kokonaisuudessaan.

Maito – terveyden lähde

1021/12.10.1938. 520 m, 35 mm, katselukappale 16 mm, mustavalkoinen, ääni, va. Valmistaja Suomi-Filmi, käsikirjoitus E. Saura, kuvaus Lennart Brännlund-Arrila, Uno Pihlström.
- Elokuvasa kehoitetaan käyttämään maitoa ja esitellään maidon kulku tuottajalta kuluttajalle.

Oma koti kullaa kallis

3453/3.1.1951. 400 m, 35 mm, mustavalkoinen, ääni, va. 13821/29.11.1962. 520 m, 35 mm, osittain väri, ääni, sisältää vanhan filmin vuodelta 1951, vv. Valmistaja Suomi-Filmi.
- Elokuvasa ongelmat selviävät säästämällä.

Rahan rata

3572/14.4.1951. 180 m, 16 mm, mustavalkoinen, ääni, vv.

Valmistaja Suomi-Filmi, käsikirjoitus Marjatta Kangastus, kuvaus Uno Pihlström, äänitys Urho Jäntti, nuori toimittaja Lasse Pöysti.

- Nuori toimittaja selvittää, mitä inflaatio on.

Rakkautta ja tupakkaa

904/17.2.1938. 580 m, 35 mm, mustavalkoinen, ääni, va. Valmistaja Suomi-Filmi, käsikirjoitus Artturi Järviluoma, tilaaja Rettig.

- Elokuva esittelee rakkauskertomuksen kuluessa tupakanvalmistusta.

Vuonna 2000

3357/26.10.1950. 390 m, 35 mm, katselukappale 16 mm, 155 m, mustavalkoinen, ääni, va. Valmistaja Suomi-Filmi, kuvaus Yrjö Aaltonen, isoisa Urho Somersalmi, pojanpoika Matti Ranin.

- Elokuva korostaa yhteistyön tärkeyttä ja kannustaa uhrautumaan yhteyden edun takia.

Kirjallisuus

von Bagh, Peter (2002), *Peili jolla oli muisti, Elokuvallinen kollaasi kadonneen ajan merkityksien hahmottajana* (1985–1970). Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 891. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Berner, Boel (1996), *Sakernas tillstånd, Kån, klass, teknisk expertis*. Tukholma: Carlsson Bokförlag.

Heinonen, Visa (1998), *Talonpoikainen etiikka ja kulutuksen henki. Kuluttajaneuvonnasta kuluttajapolitiikkaan 1900-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Heinonen, Visa (2000), Näin alkoi "kulutusjuhla". Suomalaisen kulutusyhteiskunnan rakenteistuminen. Teoksessa Kaarina Hyvönen, Anneli Junnto, Pirjo Laaksonen ja Päivi Timonen (toim.), *Hyvää elämää, 90 vuotta suomalaista kuluttajatutkimusta*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus, 8–23.

Heinonen, Visa; Konttinen, Hannu (2001), *Nyt uutta Suomessa! Suomalaisen mainonnan historia*. Helsinki: Mainostajien liitto.

Hovi-Wasastjerna, Päivi (1996), *Onnen avain: mainoselokuva Suomessa 1950-luvulla*. Espoo.

Koivunen, Anu (1995), *Isänmaan moninaiset äidinkasvat*. Turku: Suomen Elokuvatutkimuksen Seura.

Kortti, Jukka (2003), *Modernisaatiomurroksen kaupalliset merkit: 60-luvun suomalainen televisiomainonta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Laine, Kimmo (1995), Elokuvateollisuutta rakentamassa. Teoksessa Ari Honka-Hallila, Kimmo Laine, Mervi Pantti (1995), *Markan Tähtien, Yli sata vuotta suomalaista elokuvahistoriaa*. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A:44. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus, 73–134

Lammi, Minna (2006), *Ett' varttuisi Suomenmaa. Suomalaisen kasvattaminen kulutusyhteiskuntaan kotimaisissa lyhytelokuvissa 1920–1969*. Helsinki, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen elokuva-arkisto.

Lammi, Minna & Pantzar, Mika (2002), Modernin kuluttajakansalaisen synty. Lyhytelokuva suomalaista nykyaikaa rakentamassa. Artikkelinä Suomalaisen työn liiton juhla- ja kirjassa.

Lehtonen, Turo-Kimmo, Pantzar, Mika (2002), The Ethos of Thrift. The Promotion of Bank Saving in Finland During the 1950s. *Journal of Material Culture*. Vol. 7(2): 211–231. Lontoo: SAGE Publications.

Mickwitz, Joachim (1995), *Folkbildning, Företag, Propaganda. Den finska icke-fiktiva filmen på det fält där nationellt symbolgods skapades under mellankrigstiden*, Historiallisia tutkimuksia 190. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

Pantzar, Mika (2000), *Tulevaisuuden koti. Arjen tarpeita keksimässä*. Helsinki: Otava.

Rytkönen, Sisko (2001), *Mitäpä ei kärsitty elokuvan takia. Muistoja 1930- ja 1940-luvun kotimaisista elokuvista ja esitystilanteista*. Jyväskylä: Kopi-Jyvä.

Samola, Juha (2001), Elokuva, video ja uudet elokuvatallenteet. Teoksessa Kaarle Nordenstreng ja Osmo A. Wiio (toim.), *Suomen mediamaisema*. Helsinki: WSOY, 166–186.

Suojanen, Auli (2003), *Suomalaista ravitsemuspolitiikkaa vuosina 1939–1999: kansanravitsemusongelmat ja niiden ratkaisuehdotusten eteneminen julkisiksi päätöksiksi*. Helsinki: Suomen tiedeseura.

Töyri, Esko (1978), *Me mainiot löträäjät... Suomalaisen elokuvan raamikehitys vuodet 1920–1940*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 7. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1965), *Suomalaisen elokuvan vuosikymmenet. Johdatus kotimaisen elokuvan ja elokuva-alan historiaan 1896–1963*. Helsinki: Otava.

Uusitalo, Kari (1994), *Kuvaus – kamera – käy! Lähikuvassa suomifilmit ja Suomi-Filmi Oy*. Suomen elokuvatutkimuksen seura ry. Helsinki: Kirjastopalvelu.

Uusitalo, Kari: (1975), *Lavean tien sankarit. Suomalainen elokuva 1931–1939*. Helsinki: Otava.

Uusitalo, Kari (1977), *Ruutia, riitoja, rakkautta... Suomalaisen elokuvan sotavuodet 1940–1948*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 3. Vammala: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1978), *Hei, rillumare! Suomalaisen elokuvan mimmiteollisuusvuodet 1949–1955*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 5. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Uusitalo, Kari (1981), *Suomen Hollywood on kuollut. Kotimaisen elokuvan ahdinkovuodet 1956–1963*. Suomen elokuvasäätiön julkaisusarja n:o 12. Helsinki: Suomen elokuvasäätiö.

Muut

Laki kuvaohjelmien tarkastamisesta 775/2000

Laki leimaverolain muuttamisesta 21.12.1932. Asetuskokoelma 358/1932.

Valtioneuvoston päätös leimaverolain soveltamisesta 28 päivänä joulukuuta 1929 annetun valtioneu-

voston päätöksen muuttamisesta. 21.12.1932, Asetuskokoelma 359/1932.

Laki leimaverolain muuttamisesta 17.1.1941, Asetuskokoelma 63/1941.

Laki leimaverolain muuttamisesta 17.6.1955; Asetuskokoelma 328/1955.

Riitta Ritvalan haastattelu (Kotitalouskeskus) 20.12.1995